

مدفون شدگان در بقیع:

قبر امامان شیعه

مهمترین دفن شدگان بقیع از دیدگاه شیعیان، چهار تن از امامان معصوم هستند که در کنار یکدیگر به خاک سپرده شده‌اند.

۱- امام مجتبی(علیه‌السلام) ریحانه رسول خدا(صلی الله علیه و آله)، حسن بن علی(علیهماالسلام)، در پانزدهم رمضان سال سوم هجرت به دنیا آمد. وی و برادرش امام حسین(علیه‌السلام) مورد علاقه شدید رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بودند و به عنوان فرزندان آن حضرت شناخته می‌شدند. امام مجتبی(علیه‌السلام) بعد از رسول خدا(صلی الله علیه و آله)، در کنار پدرش امیرمؤمنان(علیه‌السلام)، در جنگ‌های جمل، صفین و نهروان شرکت کرد. پس از شهادت امیرمؤمنان(علیه‌السلام)، با نصب پدرش، مردم عراق با او بیعت کردند، اما به دلایل متعددی وی را همچون پدرش در جنگ با معاویه تنها گذاشتند. او نیز به اجبار حکومت را رها کرد و عازم مدینه شد. این رخداد در سال ۴۱ هجری قمری اتفاق افتاد. پس از آن، امام مجتبی(علیه‌السلام) به مدت ده سال در مدینه با شیعیان خود مرتبط بود. وی اسوه اخلاق بود و بارها اموال خویش را نصف کرد و نیمی از آن را در راه خدا بخشید. عاقبت به توطئه معاویه و به دست همسر نابکارش که دختر اشعث بن قیس بود، مسموم شد و به شهادت رسید. مردم مدینه در سوگ آن امام به ماتم نشستند. امام علاقه‌مند بود تا در کنار جدش رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به خاک سپرده شود؛ اما مروانیان با همکاری شخصی که ادعای مالکیت زمینی را داشت که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در آنجا مدفون شده بود، مانع این کار شدند؛ لذا آن حضرت را در بقیع به خاک سپردند.

۲- امام سجاد(علیه‌السلام) امام سجاد(علیه‌السلام) چهارمین امام شیعه است. او در سال ۳۸ قمری متولد شد و دوران رشد خود را در عهد امامت امام مجتبی(علیه‌السلام) و پدر خود حسین بن علی(علیهماالسلام) سپری کرد. در کربلا حاضر شد، اما به دلیل بیماری نتوانست در جنگ شرکت کند. پس از آن قریب سی و چهار سال؛ یعنی تا سال ۹۴ قمری، رهبری شیعه را بر عهده داشت. این دوره، دوره‌ای سخت بود و شیعیان به شدت تحت فشار امویان قرار داشتند. آن حضرت از راه‌های گوناگون توانست شیعیان خالص را در اطراف خویش گرد آورد و راه را برای فرزندش امام باقر(علیه‌السلام) باز کند. از مهمترین یادگارهای امام سجاد(علیه‌السلام) دعا‌های آن حضرت است که مشحون از مفاهیم عالی اخلاقی و عبادی و سیاسی است و پس از قرآن و نهج البلاغه، یکی از مهمترین متون دینی ما به شمار می‌آید. امام سجاد(علیه‌السلام) در سال ۹۴ ق. به تحریک ولید بن عبدالملک مسموم گردید و به شهادت رسید و در کنار امام مجتبی(علیه‌السلام) در بقیع مدفون شد.

۳- امام باقر(علیه‌السلام) آن حضرت پنجمین امام شیعه است و در سال ۵۸ قمری به دنیا آمد و تا سال ۹۴ قمری در کنار پدرش در مدینه زندگی می‌کرد. پس از شهادت پدر، رهبری شیعه را در دست گرفت و به

جهت شهرت علمی و فقهی خویش، شاگردان فراوانی گرد او جمع شدند. آن امام را به دلیل همین علم و دانش «باقر العلوم»؛ یعنی شکافنده علوم لقب دادند. جابر انصاری، از آخرین صحابه بر جای مانده، سلام رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را به او رساند و امام را بوسید. امام در اوج نزاع‌هایی که میان عالمان مدینه بر سر مسائل اعتقادی و احکام فقهی در گرفته بود، خطوط روشنی را در فقه تبیین کرد که تکیه‌گاه شیعیان در مذهب اصیل شیعه است. امام باقر(علیه‌السلام) در سال ۱۱۴ یا ۱۱۷ ق. به تحریک هشام بن عبدالملک به شهادت رسید و در کنار پدرش حضرت سجاد(علیه‌السلام) در بقیع دفن شد.

۴- امام صادق(علیه‌السلام) امام صادق(علیه‌السلام) که ششمین امام معصوم است و مذهب شیعه را با نام او به عنوان مذهب جعفری می‌شناسند، در سال ۸۰ یا ۸۳ قمری در مدینه به دنیا آمد و پس از شهادت پدر، رهبری فکری و سیاسی شیعیان اصیل پیرو مذهب امامیه را بر عهده گرفت. آن حضرت تا سال ۱۴۸ قمری در قید حیات بود. در این مدت هزاران شاگرد در محفل درسش حاضر می‌شدند و مورد ستایش تمامی عالمان عصر خویش بود. در متون دینی شیعه، چندین هزار روایت از آن حضرت در تفسیر، اخلاق و به ویژه فقه، رسیده که باعث عظمت حدیث شیعه و موجب تقویت بنیه علمی آن است. امام صادق (علیه‌السلام) کوشید تا شیعیان را در برابر دیگران مسلح به دانش حدیث و فقه کند و با انحرافات که ممکن بود در میان شیعه به وجود آید، به مبارزه برخیزد. در دوره این امام نیز جز در چند سال نخست دولت عباسی، فشاری سخت بر شیعیان وجود داشت. منصور، دومین خلیفه عباسی، نسبت به امام صادق (علیه‌السلام) سخت کینه داشت و عاقبت نیز به نوشته مورخان در ۲۵ شوال سال ۱۴۸ هجری به تحریک وی مسموم شد و به شهادت رسید. آن حضرت در کنار جد و پدرش در بقیع به خاک سپرده شد. در گذشته، قبور این چهار امام، با قبه‌ای که بر فراز آن ساخته شده بود، به عنوان یکی از زیارتگاه‌های مسلمانان، به ویژه شیعیان، شناخته می‌شد؛ یکی از مشهورترین این بناها از آن مجدالملک قمی براوستانی وزیر برکیارق سلجوقی است که در قرن پنجم بر فراز قبور امامان ساخته شده بوده است. اما این آثار در سال‌های اخیر از میان رفته و قبور ائمه در شکل ساده‌ای مشخص شده است.

قبر منسوب به حضرت فاطمه(علیها‌السلام)

درباره محل دقیق قبر آن حضرت و این که آیا در خانه خود مدفون شده یا در بقیع، نمی‌توان با قاطعیت اظهار نظر کرد. شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد آن حضرت در بقیع مدفون گردیده، همانگونه که شواهدی حکایت از آن می‌کند که در خانه خود، که اکنون در حجره شریفه قرار دارد، دفن شده است. (۲) در احادیث امامان شیعه، نوعاً محل دفن، خانه خود حضرت معرفی شده است. (۳) به همین دلیل علمای برجسته شیعه نظیر شیخ صدوق، شیخ مفید، شیخ طوسی، ابن طاووس و علامه مجلسی مدفن حضرت را خانه خودش، که بعداً در مسجد قرار گرفت، می‌دانند. (۴) محلی که به عنوان قبر آن حضرت در بقیع مشخص شده، پایین‌تر از قبور ائمه چهارگانه، در قسمت راست(شمال غرب) آنها قرار گرفته است و احتمال دارد که اینجا محل قبر فاطمه بنت اسد باشد. حضرت فاطمه(علیها‌السلام) یکی از زنان برگزیده عالم

شناخته شده و مورد علاقه شدید رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بود. درباره آن گرامی، فرزندان و شویش امام علی(علیه السلام)، فضایل بی‌شماری از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده است؛ یکی از آنها همان روایت مشهور است که پیامبر(صلی الله علیه و آله) او را پاره تن خود خواند و آزار به او را آزار در حق خود شمرد. حضرت فاطمه(علیها السلام)، پس از ماجرای سقیفه، به مخالفت با حاکمیت وقت پرداخت و در باقی عمر خویش، حاضر به حرف زدن با آنان نشد. آن حضرت وصیت کرد تا دور از چشم آنان و در شب دفن شود و این کار را به عنوان اظهار مخالفت و نشان دادن مظلومیت خود در برابر خلفا انجام داد.

قبر بنات الرسول

از جمله مدفون شدگان بقیع، سه دختر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) هستند که پیش از این، قبه‌ای بر فراز قبر آنان قرار داشته و به نام قبه بنات الرسول مشهور بوده است.

رقیه: وی همسر عثمان بن عفان بود و با او در مدینه زندگی می‌کرد. زمانی که جنگ بدر رخ داد، او گرفتار مرض سختی بود و تا قبل از رسیدن پدر به مدینه، درگذشت. رسول خدا(صلی الله علیه و آله) او را در بقیع دفن کرد.

ام کلثوم: وی پس از رقیه، به همسری عثمان بن عفان در آمد. وی نیز در سال نهم هجرت درگذشت و در بقیع دفن شد.

زینب: او همسر ابوالعاص بن ربیع بود. پس از هجرت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به مدینه، در مکه نزد همسرش نگه داشته شد. ابوالعاص در جنگ بدر در کنار مشرکان شرکت کرد و اسیر شد. زینب گلوبند خود را به عنوان فدیة فرستاد. رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود تا گلوبند را پس فرستادند و ابوالعاص را نیز به شرطی آزاد کرد که همسرش را طلاق دهد و راهی مدینه کند، و بدین ترتیب زینب به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) ملحق شد. چند سال بعد، ابوالعاص ایمان آورد و به مدینه آمد و مجدداً با زینب ازدواج کرد. زینب در سال هشتم هجرت درگذشت. این سه خواهر در کنار یکدیگر دفن شده‌اند و همانگونه که اشاره شد، قبر آنها قبه‌ای داشته و به عنوان یکی از زیارتگاه‌های مدینه در بقیع بوده است.

همسران رسول خدا(صلی الله علیه و آله)

بیشتر همسران آن حضرت، در بقیع و در کنار یکدیگر مدفون شده‌اند. برخی از آنها عبارتند از: زینب فرزند خزیمه(متوفای سال ۴ هـ)؛ ریحانه فرزند زبیر(متوفای ۸ هـ)؛ ماریه قبطیه(متوفای ۱۶ هـ)؛ زینب بنت جحش(متوفای ۲۰ هـ)؛ ام حبیبہ دختر ابوسفیان(متوفای ۴۲ یا ۴۴ هـ)؛ حفصه دختر عمر(متوفای ۴۵ هـ)؛ سوده(متوفای ۵۰ یا ۵۴ هـ)؛ صفیه دختر حیی بن اخطب یهودی(متوفای ۵۰ هـ)؛ جویریة فرزند حارث(متوفای ۵۰ یا ۵۶ هـ)؛ عایشه دختر ابوبکر(متوفای ۵۷ یا ۵۸ هـ) عایشه علاقه‌مند بود تا در کنار رسول خدا(صلی الله علیه و آله) دفن شود، اما خودش گفت به خاطر آنچه پس از رسول خدا(صلی الله علیه و آله)

انجام داده‌ام، از دفن شدن پیش آن حضرت شرم دارم. و لذا در بقیع دفن شد؛ ام‌سلمه (متوفای سال ۶۱ هـ).
بهترین همسر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) پس از خدیجه و از حامیان ولایت امیرمؤمنان بود. (۵)

مقبره ابراهیم

تنها فرزند پسر، که در مدینه نصیب رسول خدا(صلی الله علیه و آله) شد، ابراهیم بود که از مادری به نام ماریه قبطیه به دنیا آمد. این زن را حاکم مصر به رسم هدیه برای رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرستاده بود. ابراهیم در ذیحجه سال هشتم هجرت متولد شد. با تولد او موجی از شادی و سرور مدینه را فرا گرفت، بطوری که محل تولد ابراهیم، به عنوان مشربه ام ابراهیم تا همین اواخر نیز از آثار دینی مدینه به شمار می‌رفت. اما پس از گذشت قریب یک سال، ابراهیم درگذشت و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را در غم فقدان فرزند خود شدیداً اندوهگین کرد. ابراهیم در کنار عثمان بن مظعون، که یاری فداکار و مورد علاقه رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بود، مدفون شد.

فاطمه بنت اسد

این مادر، از زنان بسیار محبوب نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بود. وی آنقدر عظمت داشت که بنابر اخبار فراوان، به اندرون خانه کعبه رفت و امیرمؤمنان، علی(علیه‌السلام) را در آن مکان مقدس به دنیا آورد. او به عنوان همسر ابوطالب در سرپرستی رسول خدا(صلی الله علیه و آله) شریک بود و آن حضرت فاطمه بنت اسد را چون مادر خویش می‌دانست. وی از نخستین زنان مسلمان در مکه بود و پس از هجرت، همراه فرزندش امام علی(علیه‌السلام) در مدینه زندگی می‌کرد. به هنگام رحلتش، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به شدت متأثر شد و بر وی نماز خواند و در حالی که می‌گریست، او را در قبر نهاد. محتمل است قبری که در نزدیکی قبور ائمه(علیهم‌السلام) قرار دارد، از آن فاطمه بنت اسد باشد. در روایت‌های دیگر، محل دفن وی در نزدیکی قبر سعد بن معاذ و ابوسعید خدری دانسته شده است.

عباس بن عبد المطلب

عباس عموی پیامبر(صلی الله علیه و آله) بود و در حوادثی که در مکه بر اسلام گذشت، در جمع بنی‌هاشم از مدافعان رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به شمار می‌رفت. وی از اشراف مکه تلقی می‌شد و روحیه اشرافی نیز داشت. در عین حال، پس از آن که اسلام آورد و به دلیل کمکی که در جمع بنی‌هاشم به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) کرده بود و نیز به عنوان عموی آن حضرت، مورد علاقه رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بود. وی بعد از رحلت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به امیرمؤمنان(علیه‌السلام) وفادار بود و در سال ۳۳ هجری قمری در عهد خلافت عثمان بدرود حیات گفت. بنی عباس از نسل او هستند.

دیگر مدفون شدگان بقیع

پیش از این اشاره کردیم که بقیع مدفن هزاران تن از صحابه، تابعین و بزرگان اسلام است. قبور بسیاری از آنان نامشخص و برخی نیز مشخص است.

محمد بن علی

محمد حنفیه فرزند بزرگوار امیرمؤمنان(علیه السلام) است. وی مورد علاقه پدر بود و در جنگ‌های امیرمؤمنان(علیه السلام) با ناکثین، قاسطین و مارقین در کنار آن حضرت شرکت داشت. وی در سال ۸۰ هجری درگذشت.

عقیل بن ابی طالب

وی فرزند ابوطالب و بیست سال بزرگتر از امیرمؤمنان(علیه السلام) بود و از نسب شناسان معروف زمان خویش شمرده می‌شد. (۶)

عبدالله بن جعفر

جعفر بن ابی طالب همان کسی بود که سرپرستی مهاجران حبشه را به عهده داشت و پس از بازگشت، در جنگ مؤته به شهادت رسید. عبدالله، فرزند بزرگ وی، همسر زینب دختر امیرمؤمنان (علیه السلام) و مردی با گذشت بود. تنی چند از فرزندان او در کربلا به شهادت رسیدند. او در سال ۸۰ درگذشت.

اسماعیل بن جعفر الصادق(علیه السلام)

اسماعیل فرزند بزرگ امام صادق(علیه السلام) بود که پیش از پدر درگذشت. یکی از فرقه‌های اسلام که به نام اسماعیلیه شناخته می‌شود، از معتقدان به امامت او و فرزندان او هستند. مقبره اسماعیل تا ده – پانزده سال پیش بیرون از بقیع قرار داشته است. چنین اظهار شده که قبر را به داخل بقیع منتقل کرده‌اند. شاعری عینی گفت شبی خود ناظر بوده که مقبره را خراب کردند و محتویات قبر را به داخل بقیع انتقال دادند.

صفیه

صفیه دختر عبدالمطلب و عمه رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بود. وی از زنان با شهامت صدر اسلام به شمار می‌رفت و در جریان جنگ احزاب، در داخل شهر، یک یهودی را که برای یهودیان بنی قریظه جاسوسی می‌کرد، به قتل رساند.

عاتکه

عاتکه نیز دختر عبدالمطلب و از عمه‌های رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بود. وی همان است که در مکه، پیش از جنگ بدر، خوابی بدین مضمون دید که قریش جگرگوشه‌های خود را از دست می‌دهد. اما ابوجهل او

را مورد تمسخر قرار داد و از قضا در بدر، قریش بیشترین بزرگان خود و از جمله ابوجهل را از دست داد. این دو خواهر در کنار یکدیگر دفن شده‌اند و در گذشته بقعه‌ای داشته‌اند که به نام «بقیع العمات» شناخته می‌شد، و اکنون اثری از آن بر جای نمانده است.